

Народна банка на Република Македонија
Дирекција за финансиска стабилност и банкарска регулатива

**Ниво на концентрација и структурни карактеристики
на нефункционалните кредити во банкарскиот систем
на Република Македонија**

Михајло Васков
Дирекција за финансиска стабилност и
банкарска регулатива

октомври, 2015 година

Содржина

Вовед	3
1. Основни структурни карактеристики на нефункционалните кредити	3
2. Грануларност на нефункционалните кредити на правните лица	6
3. Грануларност на нефункционалните кредити на физичките лица	12
4. Валутна и рочна структура на нефункционалните кредити.....	15
5. Други карактеристики на нефункционалните кредити	17
6. Исправка на вредноста и обезбедување кај нефункционалните кредити	19
7. Заклучни согледувања	21

Вовед

Оваа анализа има за цел да го испита нивото на концентрација на нефункционалните кредити во банкарскиот систем на Република Македонија според некои нивни структурни карактеристики, опфаќајќи го периодот од 31.12.2008 до 30.6.2014 година (со одредени исклучоци). За потребите на анализата се користи Кредитниот регистар при Народната банка на Република Македонија (во понатамошниот текст: Кредитниот регистар), како извор на податоци, каде што банките известуваат во врска со кредитната изложеност, согласно со Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар и соодветното упатство. Опфатот и дефинирањето на кредитната изложеност и кредитите коишто се презентираат во оваа анализа се во согласност со одредбите од одлуките за управување со кредитниот ризик и соодветните упатства, коишто биле важечки на одделните пресечни датуми. Притоа, износот на кредити и кредитна изложеност се презентираат на бруто-основа, односно според амортизираната набавна вредност на пресечниот датум, не земајќи ги предвид загубите поради оштетување (исправката на вредност поради оштетување) и акумулираната амортизација.

Целта на анализата е согледување на состојбите и успешноста на банките во управувањето со кредитниот ризик и нефункционалните пласмани.

1. Основни структурни карактеристики на нефункционалните кредити

Графикон бр. 1
Нефункционални кредити
во милиони денари

Извор: Кредитниот регистар.

На 30.6.2014 година, нефункционалните кредити на банкарскиот систем на Република Македонија се поголеми за 2,5 пати во споредба со крајот на 2008 година. Истовремено, нивното учество во вкупните кредити бележи раст од 5,9% на 10%. Позначителното зголемување на нефункционалните кредити во анализираниот период се поврзува со негативните ефекти од глобалната финансиска криза коишто беа особено почувствувани во домашната економија, во 2008 и 2009 година. Сепак, растот на нефункционалните кредити продолжи во наредниот период и сè уште трае, што е веројатно последица на поизразената чувствителност на домашните лица (пред

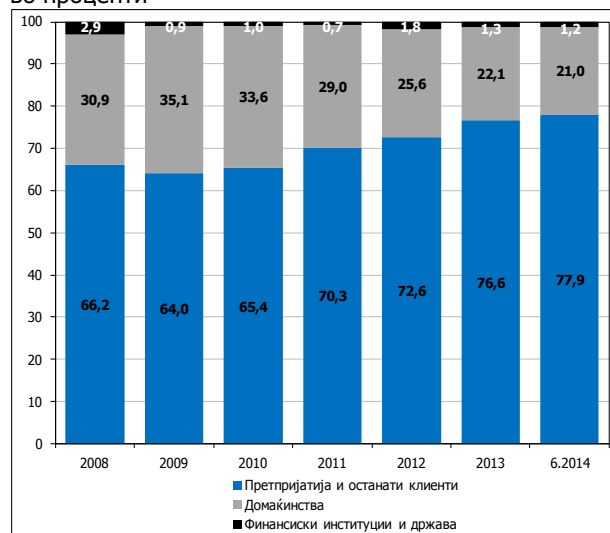
сè претпријатијата) на негативните ефекти и општата неизвесност поврзани со одделни кризни случувања, од различна димензија и природа, присутни речиси насекаде во светот. Се очекува дека постепеното закрепнување на домашната економска активност во последните години и последователното зголемување на стапката на раст на македонската економија во наредниот период ќе даде позабележителни ефекти врз остварувањата на претпријатијата коишто се должници на домашните банки и соодветно, ќе го запре растечкиот тренд на нефункционалните кредити. Сепак, споредбата со банкарските системи на земјите од поблиското окружување упатува на заклучокот дека македонскиот

банкарски систем се карактеризира со малку пониско учество на нефункционалните во вкупните кредити. Исто така, треба да се нагласи и релативно ниското учество на нерезервиралиот дел од нефункционалните кредити во регулаторниот капитал (сопствените средства) на банкарскиот систем, во споредба со земјите од регионот, што ги минимизира негативните ефекти од евентуална целосна ненаплатливост на нефункционалните кредити (повеќе детали во Извештајот за ризиците во банкарскиот систем во Република Македонија во 2014 година, стр. 15).

Концентрацијата на кредитите околу одредена карактеристика има за последица повисока позитивна корелација на нивните „остварувања (перформанси)“, што од своја страна го забрзува влошувањето на квалитетот на кредитното портфолио, односно остварувањето (материјализацијата) на кредитниот ризик, при неповолни случувања. Со други зборови, **обемот и брзината на остварувањето (материјализацијата) на кредитниот ризик вообичаено се во директна зависност од концентрацијата на кредитите според некои од нивните карактеристики.** Во тој контекст, структурните карактеристики и нивото на концентрација на нефункционалните кредити се во голема мера условени од структурата и диверзификацијата на кредитната активност на банките.

Графикон бр. 2

Структура на нефункционалните кредити, според секторската припадност на клиентите* во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Во понатамошниот текст, секторот „претпријатија и останати клиенти“ е именуван какс „претпријатија“.

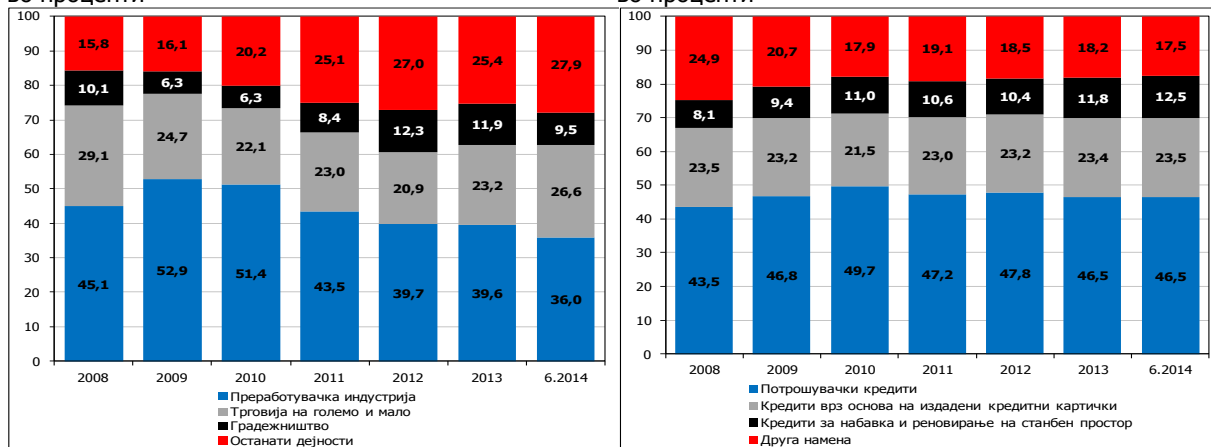
Претежното учество на резидентните лица меѓу клиентите на банките условува **високо структурно учество на нефункционалните кредити одобрени на резиденти** во вкупните нефункционални кредити (на 30.6.2014 година ова учество изнесува 99%, што е помалку за 0,2 процентни поена во споредба со крајот на 2008 година). Истовремено, според секторската припадност на клиентите на банките, **нефункционалните кредити одобрени на претпријатијата имаат најголемо учество** во вкупните нефункционални кредити, коешто во изминатиот период беше дополнително зајакнато и на 30.6.2014 година достигна ниво од речиси 78%. Меѓу нефункционалните кредити на претпријатијата, **највисоко е учеството на кредитите одобрени на клиенти од преработувачката индустрија¹ (36%),**

¹ На 30.6.2014 година, нефункционалните кредити кон клиентите од преработувачката дејност „производство на метали, машини, алати и опрема“ учествуваат со 11,2% во вкупните нефункционални кредити кон секторот „претпријатија“. По нив следат нефункционалните кредити кон претпријатијата од останатите преработувачки дејности: „прехранбена индустрија“ (со учество од 10,9% во вкупните нефункционални кредити кон претпријатијата), „хемиска индустрија, производство на градежни материјали, производство и преработка на горива“ (учество од 6,4%), „текстилна индустрија и производство на облека и обувки“ (учество од 4,1%) и „останата преработувачка дејност“ (со учество од 3,4% во вкупните нефункционални кредити кон претпријатијата). За споредба, на 31.12.2010 година (за претходните датуми не се расположливи податоци за нефункционалните кредити според поединечни преработувачки дејности), овие учества изнесуваа: 10,8% („производство на метали, машини, алати и опрема“), 18,3% („прехранбена индустрија“), 7% („хемиска индустрија, производство на градежни материјали, производство и преработка на горива“), 7,3% („текстилна индустрија и производство на облека и обувки“) и 8% („останата преработувачка дејност“).

трговија на големо и мало (26,6%) и градежништвото (9,5%), на кои отпаѓаат вкупно 72,1% од нефункционалните кредити одобрени на секторот „претпријатија“. Сепак, во изминатиот период, учеството на кредитите одобрени на клиентите од овие три дејности во нефункционалното корпоративно портфолио на банките забележа намалување (за 12,1 процентен поен во периодот од 31.12.2008 до 30.6.2014 година), за сметка на зголемувањето на учеството на нефункционалните кредити кон клиентите од дејностите „снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација“, „објекти за сместување и сервисни дејности со храна“ и „активности во врска со недвижен имот“².

Графикон бр. 3

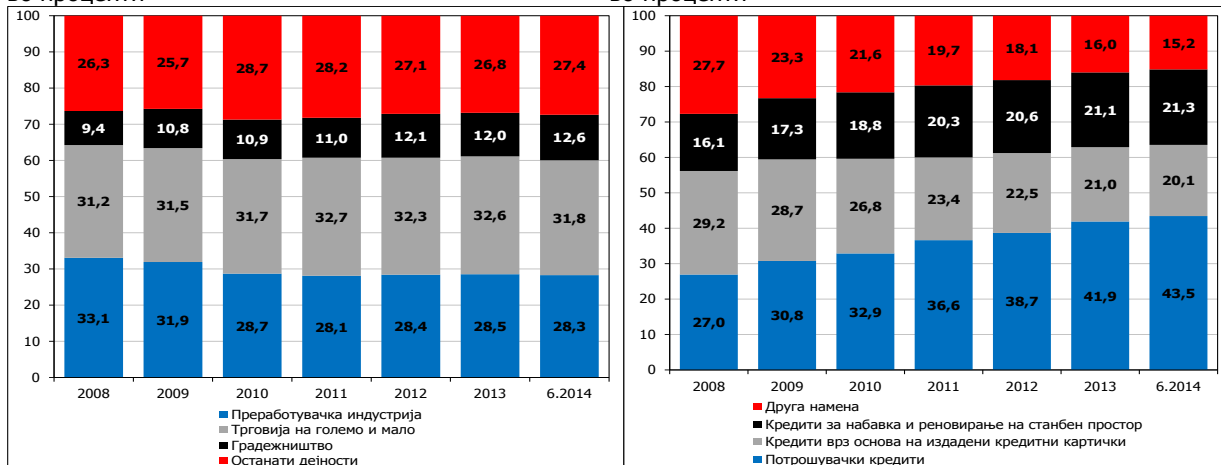
Структура на нефункционалните кредити пласирани кај претпријатијата (лево), според дејностите и кај домаќинствата (десно), според намената во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Графикон бр. 4

Структура на вкупната кредитна изложеност кон претпријатијата (лево), според дејностите и кон домаќинствата (десно), според намената во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

² Учеството на нефункционалните кредити кон клиентите од дејноста „снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација“ во вкупните нефункционални кредити на претпријатијата се зголеми од 0,2% (на 31.12.2008 година) на 5,6%, на 30.6.2014 година. Истовремено, учеството на нефункционалните кредити одобрени на клиентите од дејноста „објекти за сместување и сервисни дејности со храна“ забележа раст од 0,6% на 4%, додека учеството на нефункционалните кредити кон клиентите коишто се занимаваат со активности во врска со недвижен имот, во вкупните нефункционални кредити кон претпријатијата, порасна од 2,3% на 6,2%.

Меѓу нефункционалните кредити пласирани кај домаќинствата најзастапени се потрошувачките кредити (46,5%), кредитите врз основа на издадени кредитни картички (23,5%) и кредитите за набавка и реновирање на станбен простор (12,5%), на кои отпаѓаат вкупно 82,5% од нефункционалните кредити одобрени на секторот „домаќинства“ (75,1% на 31.12.2008 година).

2. Грануларност на нефункционалните кредити на правните лица³

Анализата на грануларноста⁴ на нефункционалното кредитно портфолио, составено од поединечни правни лица, упатува на **зголемена концентрација на нефункционалните кредити кон одделни клиенти (англ. „single name concentration“)**. Така, на 30.6.2014 година, 64,5% од износот на нефункционалните кредити кон правни лица отпаѓаат на клиентите со кредити поголеми од 1 милион евра. Истовремено, релативно е високо (но стабилно) и учеството на 50-те најголеми нефункционални кредити кон правни лица⁵ (од вкупно 2.616 нефункционални кредити кон поединечни правни лица), коешто изнесува околу 60% од вкупните нефункционални кредити кон правните лица.

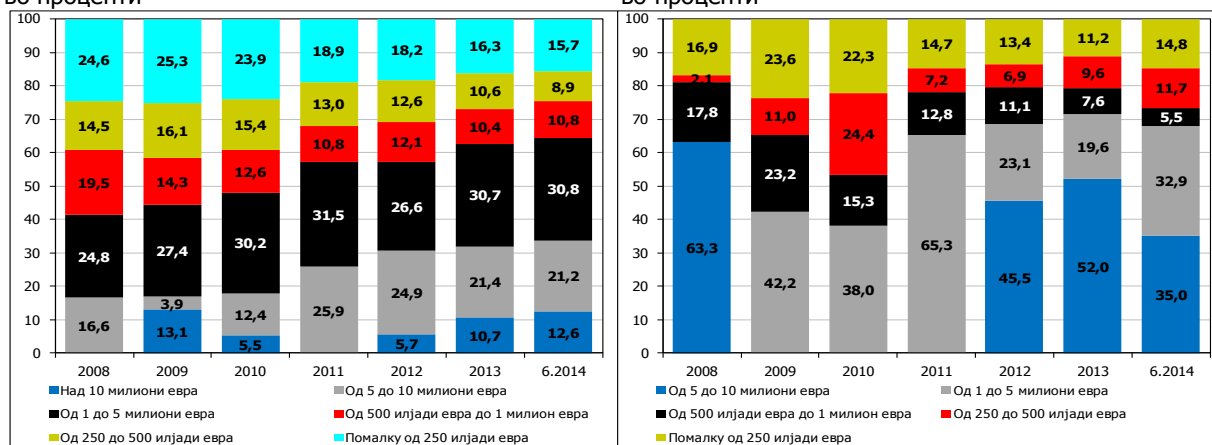
³ Опфатот на правните лица е во согласност со Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар. Имено, опфатени се клиенти со код „01“ (кредитна изложеност кон поединечни правни лица), но не и клиентите со код „04“ (збирни износи на кредитна изложеност кон правни лица, под лимитот пропишан со Одлуката).

⁴ Грануларноста се дефинира како нивото до кое одредена целина (портфолио) се дели, односно се разбива на составните делови, при што колку е повисока грануларноста, толку е пониска концентрацијата, односно портфолиото е подобро диверзифицирано. Оттука, грануларноста на изложеноста на кредитен ризик покажува до кој степен таа се дели на изложености кон одделни клиенти и го покажува степенот на концентрација преку распределбата на изложеностите кон поединечни клиенти. При анализа на грануларноста во оваа информација, се набљудува вкупниот износ на кредити/кредитна изложеност кон секој клиент (односно, кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ).

⁵ Станува збор за првите 50 нефункционални кредити кон правни лица, со највисок износ.

Графикон бр. 5

Структура на нефункционалните кредити одобрени на правни лица* (лево) и на градежни претпријатија (десно), според износот на кредити кон поединечен клиент** во проценти

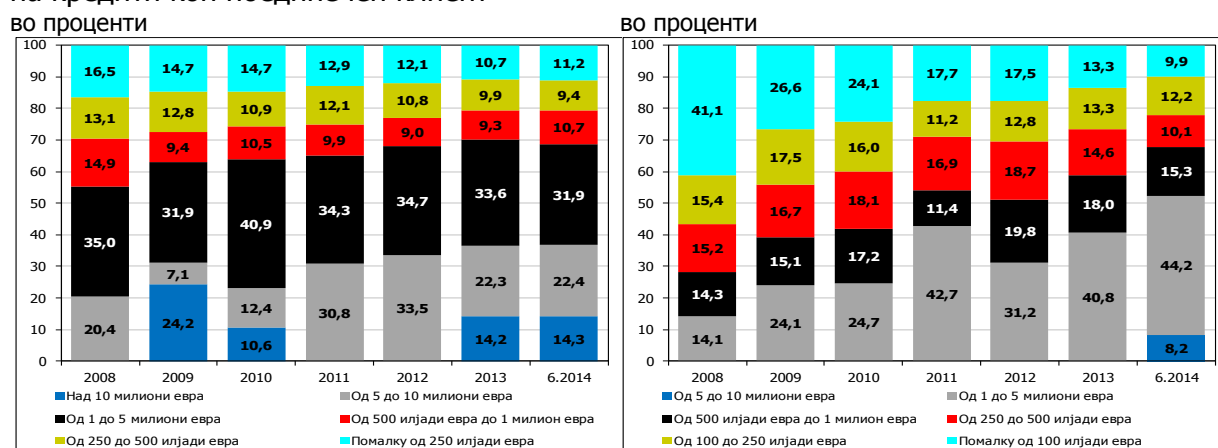

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Опфатот на правните лица е во согласност со Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар. **Структурата е направена според вкупниот износ на нефункционални кредити кон секој клиент (односно, кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ).

Графикон бр. 6

Структура на нефункционалните кредити одобрени на претпријатија од преработувачката индустрија (лево) и на трговски претпријатија (десно), според износот на кредити кон поединечен клиент*

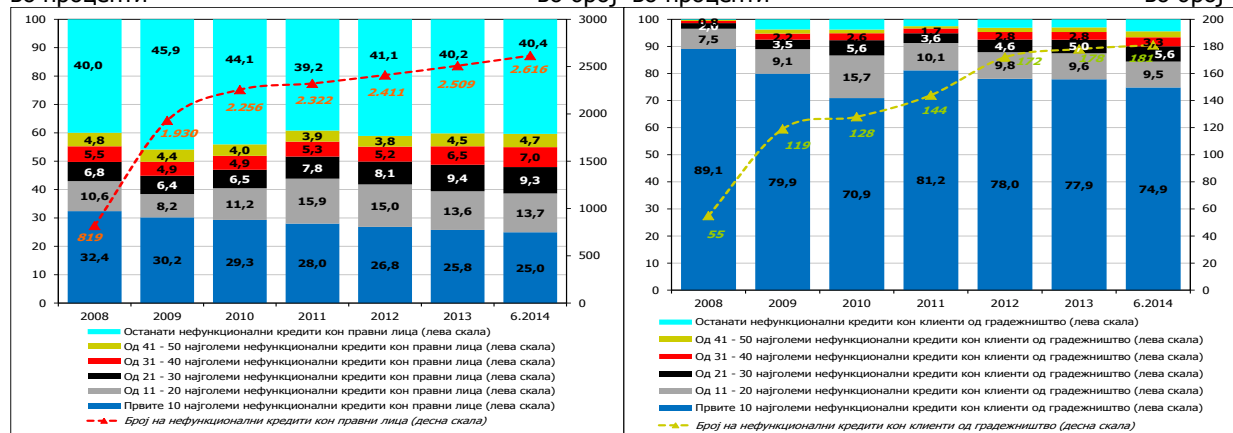

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Структурата е направена според вкупниот износ на нефункционални кредити кон секој клиент (односно, кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ).

Графикон бр. 7

Концентрација на нефункционалните кредити кон поединечни клиенти*, одобрени на правни лица** (лево) и на градежни претпријатија (десно) во проценти

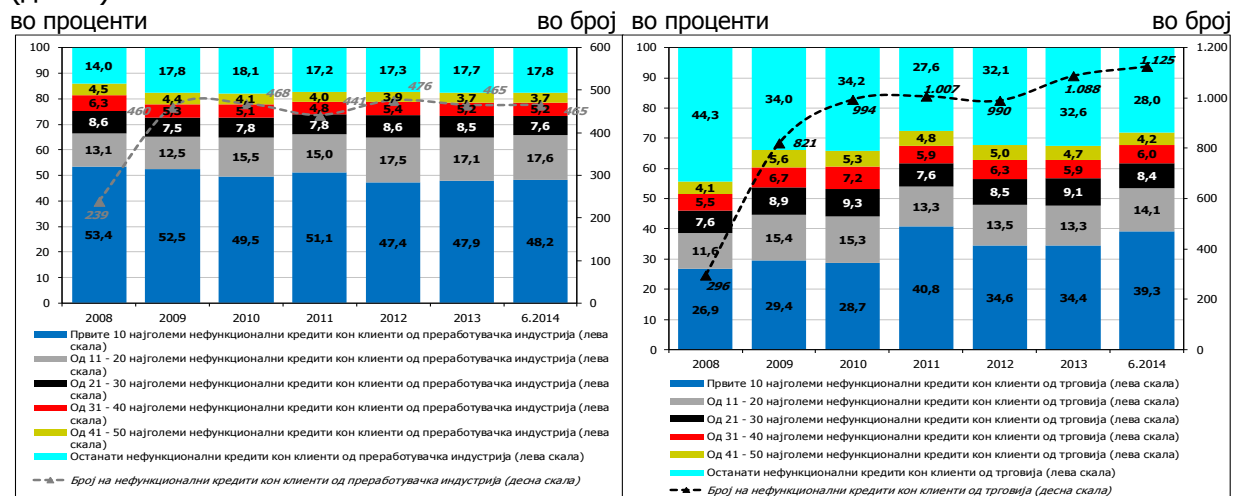

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и анализираат како единствен износ. **Опфатот на правните лица е во согласност со Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар.

Графикон бр. 8

Концентрација на нефункционалните кредити кон поединечни клиенти*, одобрени на претпријатија од преработувачката индустрија (лево) и на трговски претпријатија (десно) во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ.

Анализирано по одделни дејности, релативно ниска грануларност (висока концентрација кон поединечни клиенти) се забележува во нефункционалното кредитно портфолио составено од клиенти коишто се занимаваат со градежништво, каде што 68% од износот на нефункционалните кредити отпаѓаат на кредитите поголеми од 1 милион евра (станува збор за вкупно шест градежни претпријатија), а само десетте најголеми нефункционални кредити (од вкупно 181 нефункционален кредит кон претпријатија од градежништвото) сочинуваат речиси 75% од вкупниот износ на нефункционални кредити кон градежните претпријатија. Висока е концентрацијата кон поединечни клиенти и во портфолиото на

нефункционални кредити кон претпријатијата од преработувачката индустрија, каде што кредитите поголеми од 1 милион евра сочинуваат 68,7% од нефункционалните кредити, а 50-те најголеми нефункционални кредити (од вкупно 465 нефункционални кредити) учествуваат со 82,2% во вкупните нефункционални кредити одобрени на клиентите од оваа индустрија. Малку повисока грануларност има во нефункционалното кредитно портфолио составено од кредити одобрени на клиентите од трговијата, каде што кредитите поголеми од 1 милион евра учествуваат со 52,4% во вкупните нефункционални кредити, а 50-те најголеми нефункционални кредити (од вкупно 1.125 нефункционални кредити кон клиентите од трговската дејност) претставуваат 72% од вкупните нефункционални кредити кон трговските претпријатија.

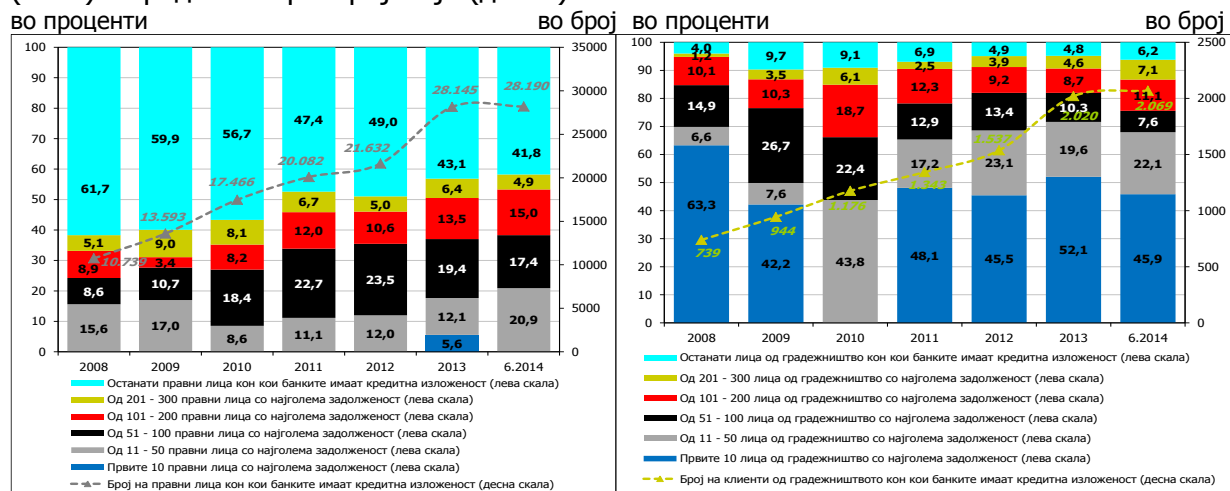
Доколку, пак, се набљудува грануларноста на вкупната кредитна изложеност кон правните лица, на тристата најголеми клиенти - правни лица⁶ (од вкупно 28.190 правни лица задолжени кај банките) отпаѓаат 58,2% од вкупните нефункционални кредити кон овие лица, што претставува раст од близу 20 процентни поени, во однос на 31.12.2008 година. Анализирани по одделни дејности, на тристата најзадолжени клиенти од трговската дејност, преработувачката индустрија и градежништвото, отпаѓаат 66,6%, 85,2% и 93,8%, соодветно, од вкупните нефункционални кредити кон клиентите од овие дејности⁷.

⁶ Станува збор за поединечни правни лица кон кои банките имаат најголема кредитна изложеност.

⁷ На 30.6.2014 година, банките имаат кредитна изложеност кон 2.069 градежни претпријатија, 4.131 претпријатие од преработувачката дејност и кон 11.513 трговски претпријатија.

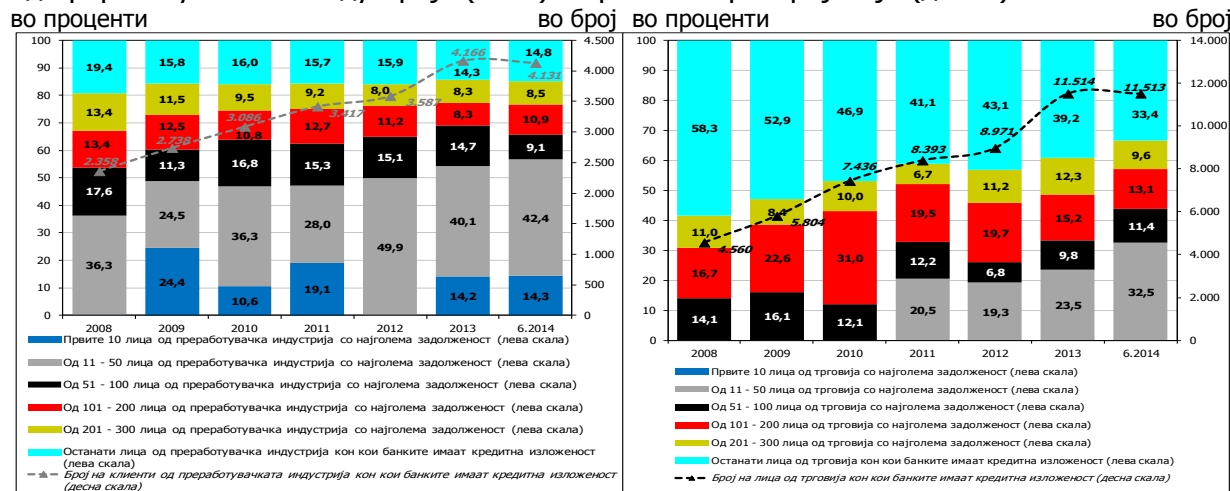
Графикон бр. 9

Нефункционални кредити коишто отпаѓаат на најзадолжените клиенти* - правни лица** (лево) и градежни претпријатија (десно)

Графикон бр. 10

Нефункционални кредити коишто отпаѓаат на најзадолжените клиенти* – претпријатија од преработувачката индустрија (лево) и трговски претпријатија (десно)

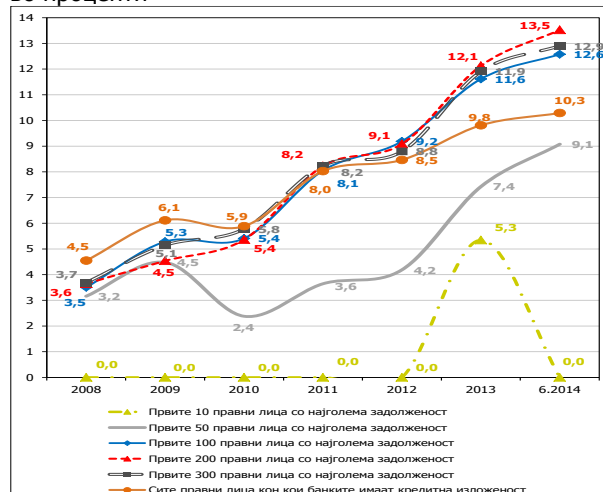

Имајќи ја предвид релативно високата концентрација на нефункционалните кредити одобрени на правни лица, кај најзадолжените правни лица кон банкарскиот систем, постои значителна позитивна корелација меѓу стапките на учество на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност пресметани за вкупната изложеност кон правните лица и за изложеноста кон правните лица со најголема задолженост.

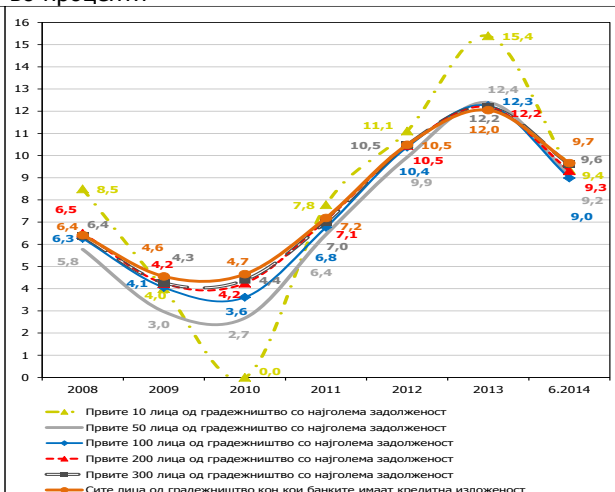
Графикон бр. 11

Учество на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност*, во портфолиото на најзадолжени правни лица** (лево) и на најзадолжени градежни претпријатија (десно)

во проценти

во проценти

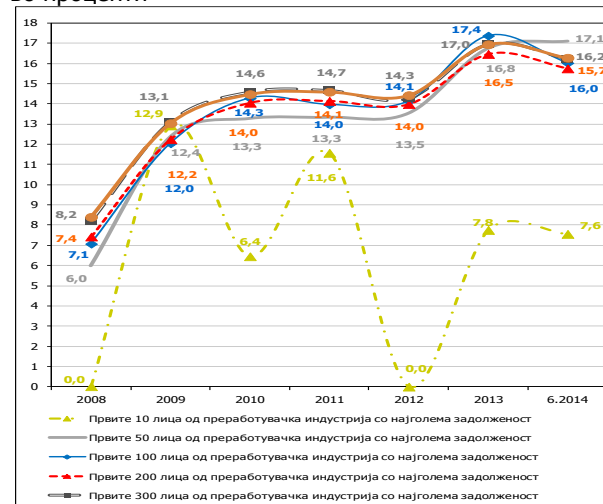
Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ. **Опфатот на правните лица е во согласност со Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар.

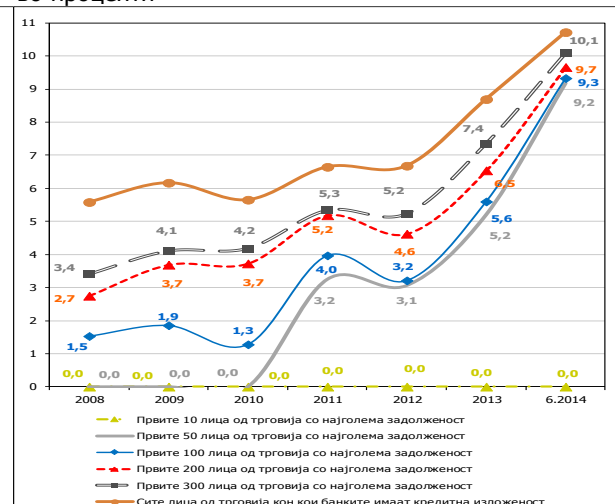
Графикон бр. 12

Учество на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност*, во портфолиото на најзадолжени претпријатија од преработувачката индустрија (лево) и на најзадолжени трговски претпријатија (десно)

во проценти

во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

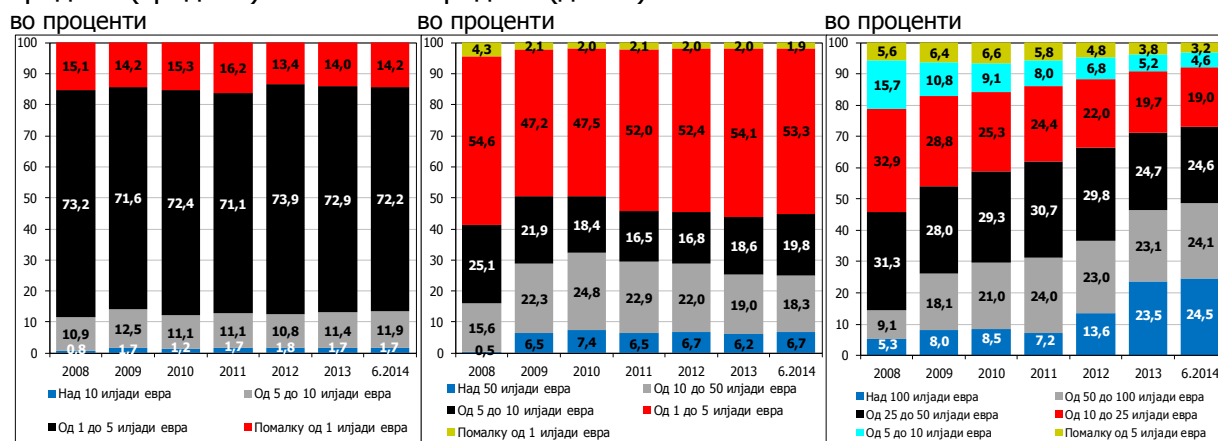
Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и анализираат како единствен износ.

3. Грануларност на нефункционалните кредити на физичките лица

Грануларноста на кредитната изложеност кон физичките лица е, традиционално, повисока, а според одделни карактеристики дури бележи и извесно зголемување во споредба со 31.12.2008 година. Кај нефункционалните кредити врз основа на кредитни картички и кај оние наменети за потрошувачка најзастапени се кредитите со поединечен износ од 1 до 5 илјади евра, но се забележуваат и кредити со прилично високи поединечни износи кон одделни физички лица. Меѓу нефункционалните кредити наменети за набавка и реновирање на станбен простор најзастапени се кредитите со износи повисоки од 25 илјади евра (на 30.6.2014 година, нивното учество во вкупниот износ на нефункционални станбени кредити изнесува 73,2%, што претставува раст од 27,5 процентни поени, во споредба со 31.12.2008 година).

Графикон бр. 13

Структура на нефункционалните кредити, според износот на кредити кон поединечни клиенти – физички лица*, врз основа на кредитни картички (лево), потрошувачки кредити (средина) и станбени кредити (десно)

Извор: Кредитниот регистар.

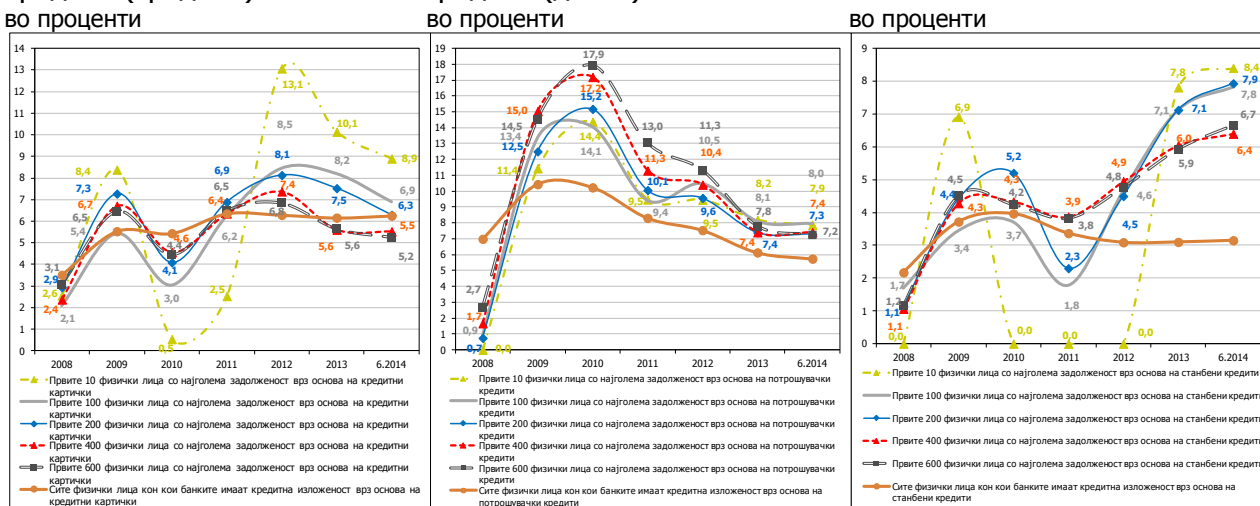
Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ.

Концентрацијата кон поединечни клиенти, кај нефункционалното портфолио составено од кредити врз основа на кредитни картички и потрошувачки кредити, е релативно ниска, а бележи и дополнително намалување. Така, на 600-те најголеми нефункционални кредити отпаѓаат 15,5% од нефункционалните кредити врз основа на кредитни картички (намалување од 5,6 процентни поени, во споредба со крајот на 2008 година), односно 27,9% од нефункционалните потрошувачки кредити (зголемување од 0,8 процентни поени, во споредба со 31.12.2008 година, но пад од 4 процентни поени, во споредба со крајот на 2010 година). Повисока е концентрацијата кон поединечни клиенти, во нефункционалното портфолио составено од кредити за набавка и реновирање станбен простор, каде што на само 60-те најголеми нефункционални кредити (од вкупно 652 нефункционални станбени кредити) отпаѓаат 47,8% од вкупните нефункционални станбени кредити (намалување од 1,8 процентни поени, во однос на 31.12.2008 година).

(односно, кон кои банкарскиот систем има најголема кредитна изложеност), врз основа на кредитни картички и потрошувачки кредити, отпаѓаат помалку од 10% од вкупните нефункционални кредити врз основа на овие два кредитни производи. Малку е повисока концентрацијата кај кредитната изложеност врз основа на станбените кредити, каде што на 600-те најзадолжени физички лица, врз основа на овој кредитен производ (од вкупно 16.865 физички лица задолжени врз основа на кредити за набавка и реновирање станбен простор), отпаѓаат 38,3% од вкупните нефункционални станбени кредити (ова учество е зголемено за речиси трипати, во споредба со крајот на 2008 година).

Графикон бр. 16

Учество на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност*, кај најзадолжените физички лица, врз основа на кредитни картички (лево), потрошувачки кредити (средина) и станбени кредити (десно) во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Кредитните партии кон ист клиент се агрегираат и се анализираат како единствен износ.

Промените во квалитетот на кредитната изложеност кон физичките лица (мерена преку учеството на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност), слично како и во портфолиото на правни лица, се во голема мера условени од промените во кредитоспособноста на физичките лица кон кои банкарскиот систем има највисока кредитна изложеност, анализирано за одделни кредитни производи. Имено, на прикажаните графикони може да се забележи присуство на висока позитивна корелација меѓу стапките на учество на нефункционалните кредити во вкупната кредитна изложеност, пресметани за вкупната изложеност кон физичките лица, и одделно, за изложеноста кон физичките лица со најголема задолженост, врз основа на поединечни кредитни производи.

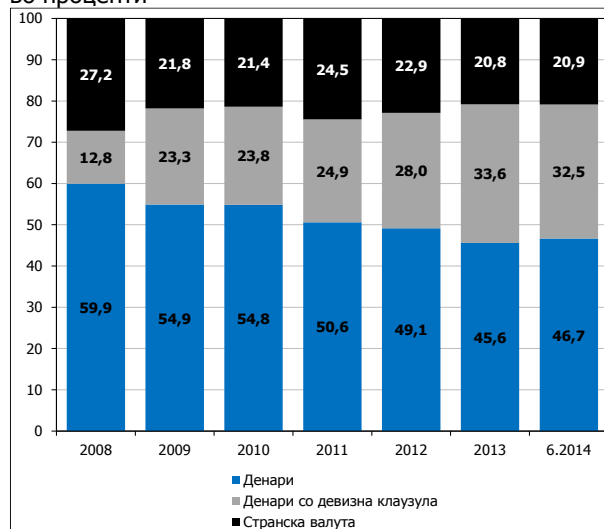
4. Валутна и рочна структура на нефункционалните кредити

Од аспект на валутната структура, во анализираниот период, учеството на **денарските нефункционални кредити постепено се намали** од високи 60%, на 31.12.2008 година, на нивото од 46,7%, на 30.6.2014 година. Истовремено, **се намали учеството и на девизните нефункционални кредити** во вкупните нефункционални кредити, но во нешто помал обем (од 27,2% на 31.12.2008 година, на 20,9% на 30.6.2014 година). Наспроти ваквите движења, **учеството на денарските нефункционални кредити со девизна клаузула се зголеми за 2,5 пати** во анализираниот период и на 30.6.2014 година достигна ниво од 32,5%. Од аспект на конкретната валута во која гласи вредноста на кредитот или неговата девизна клаузула (за денарските кредити со девизна клаузула), **најзастапени се нефункционалните кредити номинирани во евра со 52,1%** (вклучително и нефункционалните денарски кредити со евро-клаузула) и денарските нефункционални кредити со 46,7%, на кои, заедно, отпаѓаат околу 99% од вкупните нефункционални кредити. Притоа, денарските нефункционални кредити го имаа највисокото учество во вкупните нефункционални кредити сè до 2011 година, а почнувајќи од 31.12.2012 година, нефункционалните кредити номинирани во евра (вклучително и нефункционалните денарски кредити со евро клаузула) го презедоа главното место во вкупните нефункционални кредити. Во нефункционалното кредитно портфолио на банките се присутни и кредити номинирани во други валути (пред сè во американски долари, швајцарски франци, британски фунти и слично), но нивниот износ и учество во вкупните нефункционални кредити е незначително.

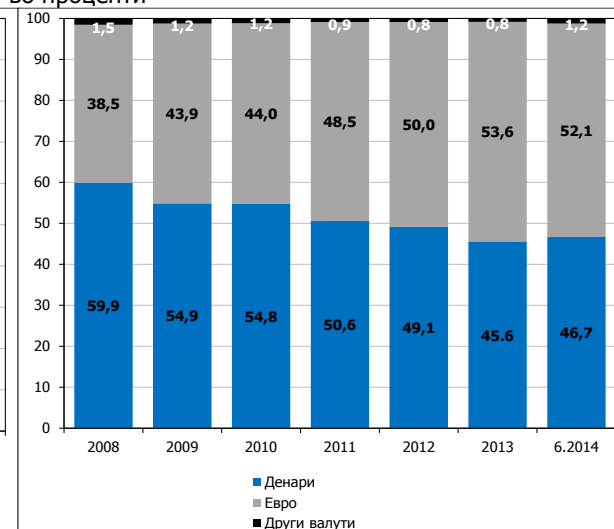
Графикон бр. 17

Валутна структура на нефункционалните кредити*

во проценти

во проценти

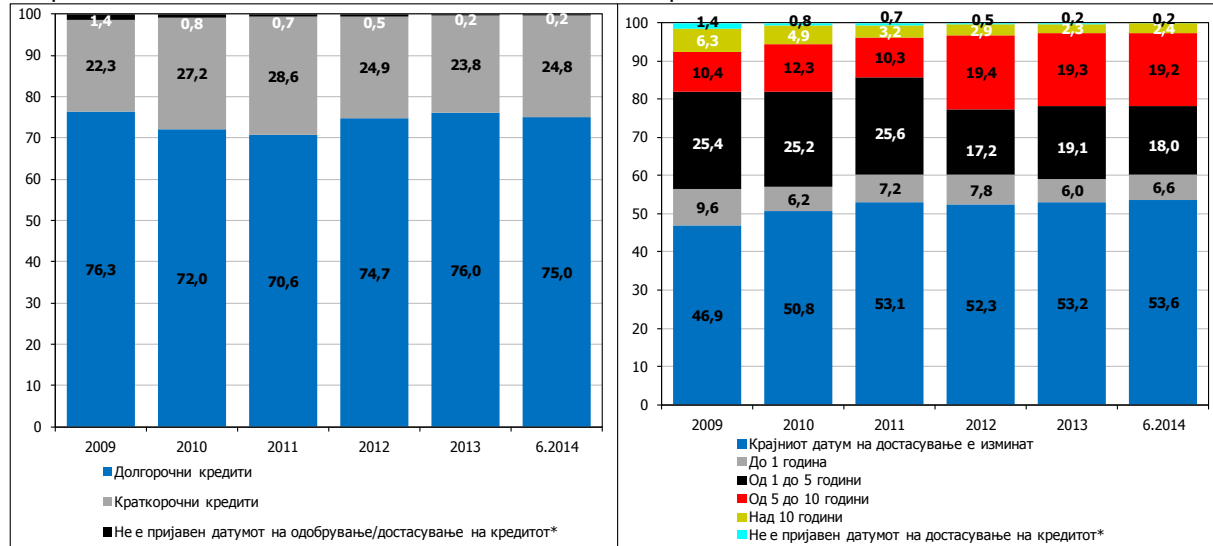

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *На десниот графикон денарските нефункционални кредити со девизна клаузула не се вклучени во денарските нефункционални кредити, туку во соодветната валута, на која гласи девизната клаузула на кредитот.

Графикон бр. 18

Структура на нефункционалните кредити, според договорната, оригинална рочност при датумот на одобрување (лево) и преостанатата рочност на пресечниот датум (десно) во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

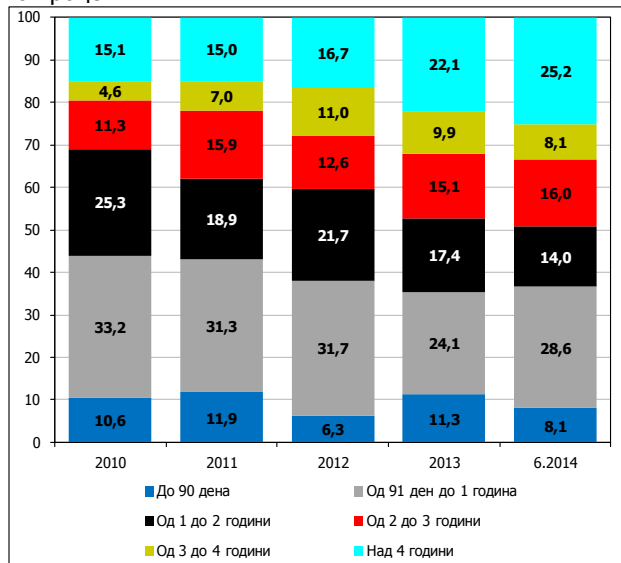
Забелешка: *Во Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар се предвидени исклучоци при кои банките не се должни да внесат податоци во Кредитниот регистар, во врска со датумот на одобрување или доставување на кредитите.

Околу три четвртини од износот на нефункционалните кредити биле одобрени како долгорочни кредити. Сепак, во нефункционалното кредитно портфолио на банките постојано има (околу 25% од вкупните нефункционални кредити) и кредити коишто биле пласирани на краток рок (до 1 година), но по неколку месеци од одобрувањето нивните „остварувања (перформанси)“ забележале влошување. Според преостанатата договорна рочност на нефункционалните кредити, кредитите чијшто краен датум на доставување е изминат (на анализираниите пресечни датуми), имаат највисоко учество во вкупните нефункционални кредити (почнувајќи од 31.12.2010 година) и на 30.6.2014 година, ова учество достигна ниво од 53,6%. Од друга страна, на 31.12.2009 година, повеќе од една четвртина од нефункционалните кредити имале преостаната договорна рочност од 1 до 5 години. Сепак, во изминатиот период, нивното учество бележи постепено намалување, за сметка на проширувањето на учеството на нефункционалните кредити со преостаната договорна рочност од 5 до 10 години, со што почнувајќи од 31.12.2013 година, двете категории на нефункционални кредити имаат слично структурно учество во вкупните нефункционални кредити, од 18-19%.

5. Други карактеристики на нефункционалните кредити

Графикон бр. 19

Структура на нефункционалните кредити, според максималниот број денови на доцнење на клиентите во отплаќањето на обврските во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Според максималната должина на периодот на доцнење на клиентите во отплаќањето на обврските врз основа на кредитите, **најголемо е учеството на нефункционалните кредити каде што максималниот број денови на доцнење се движи во интервал од 91 до 365 дена** (28,6%, на 30.6.2014 година). Сепак, во анализираниот период се забележува солидно зголемување на учеството на нефункционалните кредити каде што максималниот период на доцнење во наплатата на побарувањата надминува четири години, што укажува на постепено „старење“ на позначителен дел од нефункционалното кредитно портфолио на банките (на 30.6.2014 година, учеството на овие кредити во вкупните нефункционални кредити се искачи до нивото од 25,2%, што претставува зголемување од 10,1 процентен поен во споредба со крајот на 2010 година). Во портфолиото на банките

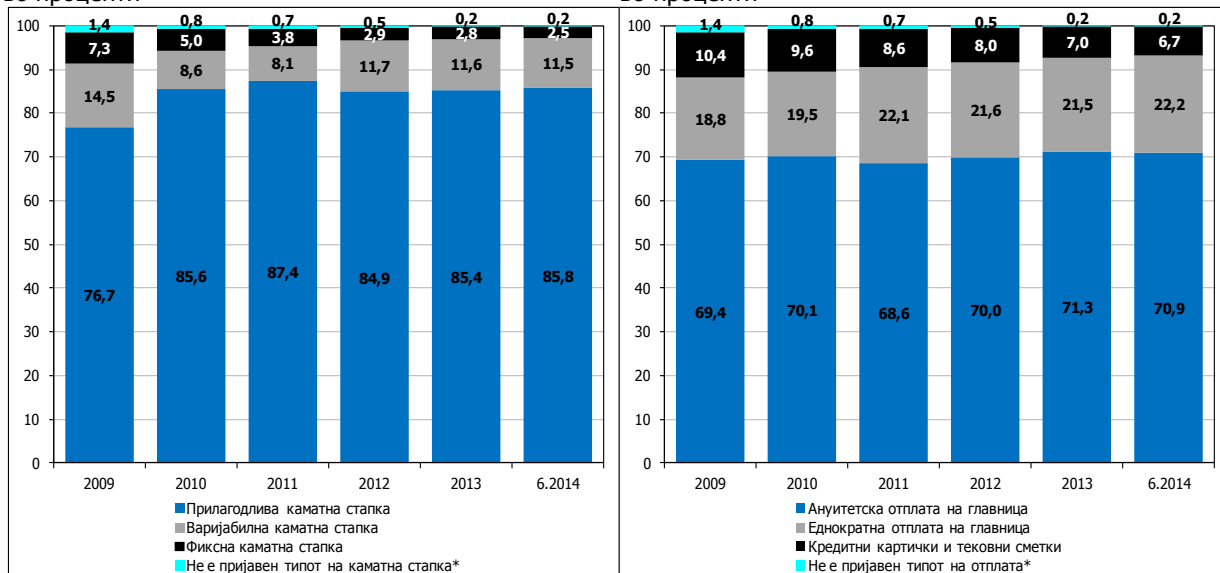
постојано има и кредити каде што максималниот број денови на доцнење не надминува 90 денови, што пак упатува дека тековната уредност во намирувањето на обврските од страна на клиентите не е (ниту треба да биде) единствениот критериум⁸ според кој одредено побарување се класифицира како нефункционално (во анализираниот период, нивното учество се движи во интервал од 6 до 12% од вкупните нефункционални кредити).

Нефункционалните кредити за коишто при одобрувањето била договорена прилагодлива каматна стапка се најзастапени во вкупните нефункционални кредити (на 30.6.2014 година, нивното учество во вкупните нефункционални кредити изнесува 85,8%), што е очекувано, ако се има предвид фактот дека кредитите со прилагодлива каматна стапка се најзастапени во вкупната кредитна активност на банките (на 30.6.2014 година, кредитите со прилагодлива каматна стапка претставуваат две третини од вкупните кредити). Истовремено, **кредитите со договорена ануитетска отплата на главницата постојано имаат најголемо учество**, од околу 70%, во нефункционалното кредитно портфолио на банките.

⁸ Согласно со Одлуката за управување со кредитниот ризик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/13 и 157/13), нефункционално побарување претставува кредитна изложеност којашто е класифицирана во категориите на ризик „Г“ или „Д“. Како нефункционално побарување се смета и кредитната изложеност класифицирана во категоријата на ризик „В“, којашто по која било основа не е наплатена подолго од 90 дена сметано од денот на достасувањето. При класификацијата на клиентот и/или кредитната изложеност во категориите на ризик, банката ги зема предвид уредноста во намирувањето на обврските, но и кредитната способност на клиентот и обезбедувањето.

Графикон бр. 20

Структура на нефункционалните кредити, според типот на каматната стапка (лево) и типот на отплатата на главницата (десно), договорени при одобрувањето на кредитите во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Согласно со исклучоците предвидени со Упатството за спроведување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар.

Графикон бр. 21

Структура на нефункционалните кредити, според извршените измени во договорните услови на кредитите во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

пристапуваат со одредено задоцнување во

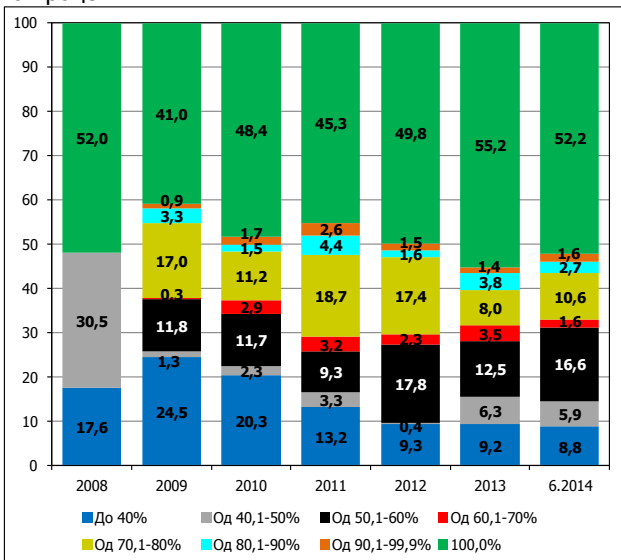
Кај најголем дел од нефункционалните кредити, банките не извршиле измена во договорните услови (на 30.6.2014 година, учеството на овие кредити во вкупните нефункционални кредити изнесува 61,6%). Сепак, во анализираниот период, се забележува **позначително зголемување**, за повеќе од трипати, на **учеството на нефункционалните кредити чии договорни услови биле изменети** од страна на банките (од 12,3% на крајот на 2009 година, на 38,4% на 30.6.2014 година). Ваквите движења упатуваат на зголемена подготвеност на банките, во последните неколку години, за приспособување на кредитните услови кон тековните финансиски тешкотии на клиентите, иако промените во договорните услови не секогаш го даваат посакуваниот резултат. Имено, анализите покажуваат дека, иако банките реструктурирањето на побарувањата од

клиентите коишто се соочуваат со финансиски тешкотии, сепак тоа се покажало како „успешно“ кај 55-65% од кредитите коишто биле реструктурирани⁹.

6. Исправка на вредноста и обезбедување кај нефункционалните кредити

Графикон бр. 22

Структура на нефункционалните кредити, според процентот на извршената исправка на вредноста поради оштетување во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Според процентот на извршената исправка на вредноста поради оштетување, **најголемо е учеството на нефункционалните кредити за коишто е направена целосна исправка на вредноста.** Така, половина од нефункционалните кредити се целосно „расходувани“ во билансите на банките. Постојењето на инструментите за обезбедување на нефункционалните кредити (на 30.6.2014 година, 77,1% од нефункционалните кредити со исправка на вредноста од 100% се покриени со одреден вид обезбедување), односно очекувањата на банките дека има одредена можност за наплата се веројатно најзначајните причини поради кои банките не се решаваат за отпис на нефункционалните побарувања за коишто веќе извршиле целосна исправка на вредноста. Наспроти релативно високата застапеност на целосно „расходувани“

нефункционални кредити во билансите на банките, учеството на нефункционалните кредити чија вредност е коригирана во висина до најмногу 40%, е во постојан пад и на 30.6.2014 година се сведе на нивото од 8,8% од вкупните нефункционални кредити. Ниското учество на нефункционалните кредити со помала покриеност со исправката на вредноста ги ограничува негативните ефекти врз капиталот на банките, од евентуалната нивна целосна ненаплатливост.

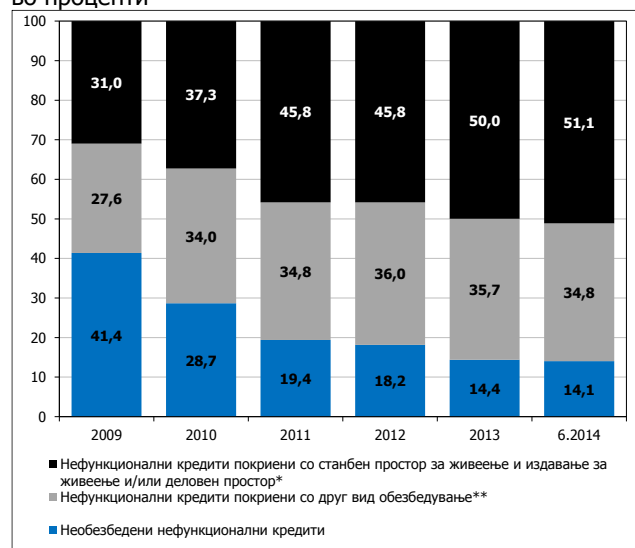
На 30.6.2014 година, **нефункционалните кредити, коишто се покриени со одреден вид обезбедување учествуваат со повеќе од 85% во вкупниот износ на нефункционални кредити,** а меѓу нив (со околу 60%) се најзастапени нефункционалните кредити покриени со станбен простор за живеење и издавање за живеење и/или деловен простор (поединечно или во комбинација со други видови обезбедување). Со активирање на обезбедувањето банките може да очекуваат (целосна или делумна) наплата на нефункционалните побарувања. Регулативата за третманот на имотот преземен врз основа на ненаплатени побарувања, од една страна, придонесе банките да бидат повнимателни при воспоставување на обезбедувањето, но од друга страна и побрзо да го продаваат веќе преземеното обезбедување. Согласно со регулативата, во случај на преземање средство врз основа на ненаплатено побарување,

⁹ Повеќе детали во Извештајот за ризиците во банкарскиот систем во Република Македонија во 2014 година, стр. 17-19.

банките не ја „приходуваат“ ослободената исправка на вредноста од сметководствено затвореното нефункционално побарување, туку се должни при преземањето, да ја признаат како оштетување за преземеното средство или како ревалоризациска резерва¹⁰. Овој вид резерви се дел од сопствените средства на банките и можат да се исклучат само во случај на продажба на преземеното средство за кое е издвоена ревалоризациската резерва. При последователно мерење на преземеното средство, секоја година, банките се должни да признаваат загуба за оштетување во износ од најмалку 20% од нето-вредноста на преземеното средство, при што може да се случи вкупниот износ на оштетувањето и на ревалоризациската резерва да ја надмине сметководствената вредност на преземеното средство. Исто така, зголемените капитални позиции (поради признавањето на ревалоризациските резерви при преземањето на средството) ја намалуваат стапката на поврат на просечниот капитал и некои слични показатели за профитабилноста на

Графикон бр. 23

Структура на нефункционалните кредити, според покриеноста со обезбедување во проценти

Извор: Кредитниот регистар.

Забелешка: *Вклучени се сите нефункционални кредити коишто се покриени со станбен простор за живеење и издавање за живеење и/или со деловен простор, поединечно или во комбинација со други видови обезбедување;

**Вклучени се сите нефункционални кредити покриени со одреден вид обезбедување (сите наведени во Упатството за содржината и начинот на функционирање на Кредитниот регистар), освен оние покриени со станбен простор за живеење и издавање за живеење и/или деловен простор (поединечно или во комбинација со други видови обезбедување).

начин, разрешување на нефункционалните кредити во своите портфолија, доколку не се сигурни дека ќе има брза продажба на преземените средства.

банките, чишто нивоа вообичаено се поставуваат како цели во работењето на раководството на банките (сепак, од друга страна, показателите за капитализираноста се подобруваат). Ова ги мотивира банките побрзо да се „ослободуваат“ од преземениот имот врз основа на ненаплатени побарувања, а истовремено спречува (оневозможува) и преценување на нивните финансиски резултати, поради ослободување на исправката на вредноста, претходно направена за нефункционалните побарувања, коишто „се трансформираат“ во нефинансиски средства чија продажба сепак може да биде прилично неизвесна. Со оглед на нивото на (не)развиеност и (не)ликвидност на пазарот на недвижности, па и на подвижни предмети во Република Македонија и последователно, бавната продажба на различните видови нефинансиски средства, може да се заклучи дека регулаторните барања во доменот на преземените средства врз основа на ненаплатени побарувања ги одвраќаат банките од активности за преземање имот понуден како обезбедување за ненаплатените побарувања и на тој

¹⁰ Според Одлуката за сметководствениот и регулаторниот третман на средствата преземени врз основа на ненаплатени побарувања („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/13) банките се должни да ја признаат како ревалоризациска резерва, позитивната разлика меѓу сметководствено затворената исправка на вредноста/поседна резерва на побарувањето коешто било сметководствено затворено преку преземање на средството коешто служело како обезбедување и оштетувањето на преземеното средство.

Согласно со регулативата, банките имаат можност да ја земат предвид вредноста на обезбедувањето при утврдување на исправката на вредноста за нефункционалните кредити со веќе коригирана вредност од најмалку 45%, доколку овие побарувања се покриени со првокласни инструменти за обезбедување, со станбен објект или деловен простор и доколку банката очекува наплата на побарувањата преку активирање на обезбедувањето. Сепак, анализата покажува дека, во голем број случаи, обезбедувањето со кое се покриени нефункционалните кредити не ги исполнува предвидените регулаторни услови за да се земе предвид при пресметка на исправката на вредноста на побарувањата, или банките не очекуваат наплата на побарувањата преку активирање на обезбедувањето, или, пак, не ја користат оваа можност дадена во регулативата. Имено, на 30.6.2014 година, 30,8% од нефункционалните кредити со исправка на вредноста од 100% се обезбедени со станбен објект или деловен простор, чија вредност не е земена предвид при пресметката на исправката на вредноста.

7. Заклучни согледувања

Структурните карактеристики и нивото на концентрација на нефункционалните кредити се во голема мера условени од структурата на кредитната активност на банките. Нефункционалните кредити одобрени на претпријатијата имаат најголемо учество во вкупните нефункционални кредити, а меѓу нив највисоко е учеството на кредитите одобрени на клиенти од преработувачката индустрија, трговијата на големо и мало и градежништвото. Нефункционалното кредитно портфолио составено од правни лица се одликува со релативно ниско ниво на грануларност, па само педесетте најголеми нефункционални кредити сочинуваат речиси 60% од вкупниот износ нефункционални кредити кон правните лица, каде што најголемиот дел од нефункционалните кредити отпаѓа на клиентите со кредити поголеми од 1 милион евра. Во нефункционалното кредитно портфолио составено од домаќинства најзастапени се кредитите наменети за потрошувачка, а позначителното олеснување на условите за одобрување станбени кредити, во изминативе неколку години, и поголемата понуда на овој тип производи на кредитниот пазар, предизвикаа раст и на учеството на нефункционалните кредити наменети за набавка и реновирање на станбен простор. Кредитната изложеност кон домаќинствата се карактеризира со значително повисока грануларност, во споредба со корпоративното кредитно портфолио, што упатува на пониско ниво на концентрација во портфолиото на нефункционални кредити кон домаќинствата и пониски поединечни износи на нефункционалните кредити кон индивидуални физички лица.

Иако во структурата на нефункционалните кредити се најзастапени кредитите коишто биле одобрени на долг рок, сепак, во нефункционалното кредитно портфолио на банките постојано има (околу 25% од вкупните нефункционални кредити) и кредити коишто биле пласирани на краток рок (до 1 година), што претставува показател за (не)квалитетот на одлуките на банките при доделувањето кредити на клиентите.

Навременото приспособување на договорните услови на кредитите кон моменталните финансиски тешкотии на клиентите е една од позначајните активности на банките за избегнување на нефункционалниот статус на кредитите одобрени на клиентите. Сепак, анализата покажа дека, банките не презеле никакво приспособување на договорните услови на одобрените кредити кај повеќе од 60% од нефункционалните кредити, иако ова учество бележи постојан пад во анализираниот период. Високото

учество на нефункционални кредити, каде што банките не се обиделе преку намалување на кредитното оптоварување да им помогнат на клиентите да ги надминат финансиските тешкотии, може да упатува на слабости во процесот на управување со преземениот кредитен ризик, или пак, можеби, станува збор за клиенти за кои банките процениле дека реструктурирањето нема да даде резултати.

Повеќе од половината од износот на нефункционалните кредити се „целосно резервирани“, а сепак, сè уште се присутни во билансите на банките. Високата „резервираност“ на нефункционалните кредити ги ограничува негативните ефекти врз капиталот на банките, но претставува значаен показател за неуспешноста на банките во разрешувањето на нефункционалните кредити. Последново дополнително се потврдува со фактот што во структурата на нефункционалното кредитно портфолио се најзастапени кредитите чиј краен рок на достасување е веќе изминат, а кај половината од нефункционалните кредити, клиентите доцнат повеќе од две години во отплаќањето на обврските (притоа, во повеќе од 25% случаи, клиентите доцнат над четири години во отплаќањето на обврските), што претставува показател за „староста“ на нефункционалното портфолио, односно релативно долгиот временски период во кој нефункционалните кредити се задржуваат во портфолијата на банките. Спроведувањето траен отпис на „старите“ нефункционални побарувања е една од можностите што им стои на располагање на банките, којашто не е оптоварена со правење некои дополнителни загуби за банките. Сепак, трајниот отпис на нефункционалните кредити не создава ниту некоја особена корист за банките, освен „козметичко разубавување“ на билансите на состојба на банките, каде што учеството на нефункционалните кредити позначително би се намалило (но, само како бруто-износ, бидејќи на нето-основа, нивниот износ е еднаков или близок до нула) и, последователно, можеби нешто помала ангажираност на вработените од службите задолжени за управување со нефункционалните побарувања, барем во поблиска иднина. Друга можност којашто им стои на располагање на банките е да ги наплатуваат нефункционалните кредити преку активирање на обезбедувањето понудено за нив. Сепак, со оглед на нивото на (не)развиеност и (не)ликвидност на домашните пазари на нефинансиски средства, активностите за преземања средства врз основа на ненаплатени побарувања, честопати, само го трансформираат преземениот кредитен ризик во ризик од неможност за продажба на преземените средства. Оттука, тие може да создадат дополнителни трошоци за банките, поради обврската за признавање загуби поради оштетување на преземениот имот и неможноста за „приходување“ на ослободената исправка на вредноста од сметководствено затвореното нефункционално побарување (освен при продажба на преземениот имот). На тој начин, освен ако банките не успеат брзо и по поволна цена да се „ослободат“ од преземените средства во нивните биланси, ниту оваа можност за „чистење“ на нефункционалните кредити од нивните портфолија, реално, не создава некои позначителни користи за банките. Следна можност е банките да ги продаваат своите нефункционални побарувања, што иако не е непознато за македонските банки, сепак секундарното тргување со кредитите многу малку се практикува кај домашните банки.

Согласно со искуствата на одделни економии во светот, управувањето со нефункционалните кредити може да биде организациски поставено на едно повисоко, систематско ниво, каде што институции формирани специјално за таа цел се занимаваат со разрешување на нефункционалните кредити, на еден поефективен и поефикасен начин, во споредба со она што раководството на поединечните банки може да го направи

во овој домен. Станува збор за посебни (приватни или јавни) компании – друштва (англ. asset management company) коишто вообичаено се формираат при кризни епизоди во домашниот банкарски систем, чија основна функција е да управуваат со нефункционалните, значително оштетени средства на банките, во смисла на преземање организирани активности за: 1) продажба на овие средства (вклучително и организирање на пазар за ваквите средства, доколку не постои), 2) надоместување на нефункционалните побарувања (преку, на пример, активација и ликвидација на обезбедувањето со коешто било покриено побарувањето, покренување судски или вонсудски постапки, отворање и активно учество во стечајни или ликвидациони постапки, итн.), 3) реструктурирање на договорните услови на нефункционалното побарување (што може да претставува дел од еден поширок процес на евентуална реорганизација на работењето на правното лице – должник) и во крајна линија 4) траен отпис на нефункционалните побарувања, доколку се исцрпени сите можности за каква било наплата. Рехабилитирањето на нефункционалните средства на банките на еден ваков начин може да донесе значителни користи и за должниците и за банките, па и да придонесе за унапредување на севкупната благосостојба на едно пошироко, социјално ниво (особено во услови на банкарски кризи). Пренесувањето на нефункционалните средства кон одделни фондови управувани од компании формирани посебно за таа цел му помага на раководството на банките да се фокусира на „здравите“ средства и на одлуките за одобрување нови кредити, овозможува подобро вреднување на нефункционалните средства и согледување на можностите коишто стојат на располагање за нивно, барем делумно, надоместување, ја подобрува кредитната дисциплина поради преземање подрастични чекори за управување со „лошите“ кредити или раскинување на врските коишто постојат меѓу кредитите одобрени на одделни поврзани лица. Конечно, тоа овозможува искористување на позитивните ефекти од економијата на обем, кога централизацијата на раководството со нефункционалните средства во рамки на еден или неколку фондови управувани од посебни компании, во рамки на банкарскиот систем, го окрупнува износот на средства понудени за продажба, ја зголемува ликвидноста на пазарот за таквите средства, ја подобрува преговарачката позиција со потенцијалните купувачи на средствата, го намалува трошокот по единица средство, а овозможува и отворање постапки за секјуритизација (издавање хартии од вредност врз основа на пулови на средства).

Сепак, сите наведени предности се предмет на критика, а и практичното искуство не му оди секогаш во прилог на она што одделни автори го сметаат за теоретски исправно во овој домен. Така, отстранувањето на нефункционалните кредити од билансите на банките (особено во раните фази на нефункционалност на средствата) оневозможува развивање соодветни вештини, искуства и знаења кај вработените во банките вклучени во процесот на одобрување кредити и управување со кредитниот ризик, во врска со карактеристиките и причините за нефункционалноста на кредитите, што може да има за последица повторно носење лоши кредитни одлуки. Натаму, практичното искуство покажува дека не само што не се подобрува кредитната дисциплина, туку таа и се влошува откако нефункционалните побарувања се пренесуваат да бидат управувани од раководни лица со кои должниците претходно немаат воспоставено деловни односи. Исто така, во голем број случаи, изостанува подобро вреднување на нефункционалните средства, поточно друштвата задолжени за управување со оштетените средства на банките плаќаат превисока цена за нив, којашто не можат да ја постигнат при нивното подоцнежено ликвидирање на пазарот (што има негативен ефект врз социјалната

благосостојба доколку друштвата за управување со средствата се во државна сопственост и своите трошоци ги покриваат од пари на даночните обврзници). Конечно, практиката покажува дека ваквиот начин на управување и ликвидација на поголеми износи на нефункционални средства често доведува до политички и социјални последици во домашната економија (ако друштвата за управување со нефункционалните средства се во државна сопственост и им недостасува соодветна стручност и искуство), поради што носителите на макроекономски политики се противат на формирањето на ваквите компании. Сепак, преку пресликување на позитивните искуства во оваа област и пред сè исполнување на сите неопходни предуслови за ефикасно функционирање на друштвата за управување со фондови формирани од нефункционалните средства на банките (макроекономска стабилност, ефективен правен систем, силна супервизија и регулаторна рамка за банките, неутрален даночен систем), може да се очекува искористување на предностите коишто ги нуди оваа посебна институционална алатка за управување и разрешување на нефункционалните побарувања на банките и истовремено минимизирање на откриените слаби страни.

Имајќи ја предвид корисноста и можноста за примена на одделните активности за управување со нефункционалните кредити, приспособувањето на договорните услови на кредитите, од страна на банките, кон финансиските тешкотии на клиентите е една од позначајните активности којашто може да помогне, пред сè, за избегнување на нефункционалниот статус на одобрените кредити. Така, преземањето засилени напори за навремено и внимателно реструктурирање на побарувањата од оние клиенти за кои банките оцениле дека е потребно приспособување на кредитните услови кон моменталните финансиски тешкотии може да даде позитивни резултати на среден или на долг рок и да го запре трендот на генерален раст на нефункционалните кредити. Овие активности беа и дополнително поттикнати кај банките, со новата регулатива на Народната банка за управување со кредитниот ризик, од 2013 година, којашто ги мотивира банките да вршат навремено реструктурирање на побарувањата, наместо да чекаат тие да добијат нефункционален статус.